PAGINI DE CARNET INTIM

August 1934

Luna asta, pe la 10 sau 11, împlinesc cincizeci de ani. Mărturisesc că am ţinut mult, în timpul din urmă, să ating această jumătate de secol de existenţă. Am ţinut, tocmai fiindcă de trei ani sunt greu bolnav.

Exact acum trei ani,, în august 1931, pe cînd mă plimbam într-o zi pe malul mării, la Menton, am simţit, brusc, un gol în inimă, apoi imediat mi s-au înmuiat picioarele şi a trebuit să mă aşez pe o bancă, spunînd soţiei mele care mă întovărăşea: „Iată ceva nou!”

Era „ceva nou” în sensul că, deşi mă simţeam din ce în ce mai slăbit, de la întoarcerea mea din Rusia, în februarie 1929, încă nu mă considerasem, pînă atunci, un om cu adevărat bolnav, ci numai aşa cum.fusesem totdeauna v un debil, un slăbănog pe picioare, consecinţa unei grave pneumonii, urmată de un început de tuberculoză, de care suferisem pe la vîrsta de optsprezece ani. Această debilitate insă nu mă împiedicase, timp de treizeci de ani, să fiu un om rezistent, să cutreier o bună parte a pămîntului şi să execut adesea muncile cele mai grele, trăind, mai în toată vremea, rău hrănit şi rău adăpostit.

Şi, deodată, iată~mă căzând din picioare, în ziua aceea la Menton, tocmai cînd opt ani de viaţă scriitoricească, adică de „autor cu succes”, cum se spune, mi-ar fi dat dreptul să mă aştept la cu totul altceva, poate chiar la mai multă sănătate.

Din acea zi de august 1931, am început să suflu gir Q-am mai putut să urc o scară, decît făcînd popas la fie care treaptă. Ci te va luni mai tîrziu am căzut la pat, de unde şi. azi nu mă ridic decît atunci cînd nevoile mă obligă, ceea ce e o mare tristeţe pentru un om a cărui primă pasiune din copilărie a fost să hoinărească din zori şi pînă în noapte, pe drumuri fără sfîrşit. Dacă n-ar fi fost decît această suferinţă, - trei ani de zăcere la pat, cu ochii în tavan şi cu răni la şolduri! - şi încă ar fi fost de-ajuns să-mi doresc moartea şi chiar să mi-o dau.

De ce, atunci, această nebănuită şi nejustificată dorinţă de-a trăi, *de-a continua*?

Zic dorinţă, dar cuvîntul e greoi. Era, nu o dorinţă, erau *două braţe descărnate ce implorau*, *în singurătatea lor*, *pe cineva pe care-l bănuiau tot atît de stngţtr*.

Şi-acum, iată-mă în miezul acestei spovedanii sau profesiune de credinţă.

Mai întîi, de ce voiam să se realizeze această epocă a existenţei mele: august 1844 - august 1934? Ce avea să se mtîmple la împlinirea acestor cincizeci de ani ai mei?

De remarcat că nu voiam *să trăiesc*, ci numai.sa *ating* pe august 1934. Şi mai ales în zilele de grea încercare, trăite la Mînăstirea Neamţului (iunie 1932 - ianuarie 1933), cînd nu mai puteam nici să mă spăl fără ajutorul soţiei mele, mult au întins de nimeni nevăzutele mele braţe către nevăzutul meu cineva, căruia nu-i ceream nimic!

Trebuie să spun numaidecât că acest *cineva* nu era nici unul din Dumnezeii pe care oamenii i-au închis între pereţii unui templu, făcînd din ei cînd o teroare, cînd nişte nedrepţi distribuitori de bunuri pămînteşti şi cereşti.

Nu. Credinţa într-un Dumnezeu am pierdut-o încă din copilărie, cînd vedeam zilnic în juru-mi preoţi, nouă din zece rugîndu-se fără pietate şi trăind într-o nepotrivită îmbelşugare, fără milă de aproapele lor. De-atunci am trăit, vid de orice Dumnezeu tălmăcit de preoţi, dar imediat am simţit în mine aprinzîndu-se o *lumină nouă*. Şi aci aş vrea să insist, chiar clacă aş şti (ceea ce nu cred să fie cazul) că nici un om pe pămînt n-are urechi să ma audă.

Eram pe la începutul adolescenţei, citeam tot ce-m dea în mînă, făcînd mahalaua să creadă c-am să „devin >pă”, lucru ce bucura mult pe necăjita mea mamă, dai i o întrista, în acelaşi timp, căci fugeam des de la stăpln. ja şi de-acasă, hoinăream prin judeţele vecine, nu puteam i „statornic la nici o treabă”, eram adică „o haimana”, ura spunea aceeaşi mahala. Ceva şi mai grav pentru iama, care era o femeie econoamă: banul ce-l cîştigam u ţinea în mina mea nici cît ţine un bulgăre de gheaţă nici nu-l dădeam „pe lucruri folositoare”, ci numai pe 5rţi şi pe tutun, lăsînd în grija mamei să mă îmbrace şi 5 mă încalţe. Ba, uneori, schimbam chiar şi această îmbrăcăminte nouă, pe una jerpelită, numai ca să-mi pot)rocura, cu diferenţa, cărţi şi tutun. Cît despre mincare,

mteam trăi luni întregi cu pîine şi tomate ori varză acră, a să nu mai vorbesc de zilele în cari flămînzeam cu totul Acestea se petreceau între paisprezece şi şaptesprezece ni, epoca cea mai agitată a vieţii mele. Singur, fără un rieten şi neîndrumat de nimeni, descoperisem cartea, au, mai bine zis, *măreţia lecturilor bune* şi odată cu ele *ocialismul*.

Despre socialism nu citisem încă nimic, dar, în urma nor mari mişcări muncitoreşti în portul nostru, auzisem ă el înseamnă *dreptate pentru cei obidiţi* şi văzusem un m ucis în bătaie la poliţie, fiindcă fusese socialist. Puţin upă aceasta, am asistat la dl ova întruniri socialiste şl m înţeles că socialismul cuprinde în sinul lui toate vir-iţile, pe care în zadar le căutam în faptele servitorilor ui Dumnezeu: dreptate, bunătate, cinste, cumpătare, uliul frumosului şi. mai presus de orice, o adevărată înfrăţire cu cel învins de viaţă.

Iată care avea să fie, de-acum încolo, noua mea religie, singurul meu Dumnezeu: năzuinţa spre dezrobire a omului îngenucheat de om.

Şi deodată m-a lovit un orgoliu nemăsurat: mă simţeam chemat să fiu un apostol al acestei religii, poate chiar un martir, ca acei muncitor ucis în bătaie. Aveam să-mi răzbun mama umilita şi clasa din care mă trăgeam, deşi această clasă nu era alta decît mahalaua mea bîrfitoare, pe care o dispreţuiam. Mă consideram superior tuturor celor din jurul meu, fiindcă, toţi, chiar şi mama, nu erau preocupaţi decît de interesele lor personale, năzuiau spre o viaţă cît mai apropiată de a burgheziei asupritoare şi nimeni, nimeni din cîtă lume cunoşteam, nu citea şi nu gîndea ca mine, afară doar de acei apostoli socialişti pe care îi auzisem vorbind şi le invidiam cultura atribuin-du-le toate generozităţile.

M-am încredinţat că omenirea e o gloată lipsită de calitate, un rezervor uman din care nu apare la suprafaţă si nu se impune decît geniul rău: *asupritorul*. Geniul bun, *gînditorul generos*, e veşnic învins şi nu-l susţin nici chiar acei cărora el le închină viaţa.

La etatea de douăzeci de ani, eram complet format în chipul acesta. Lumea socialistă însăşi, pe care o cunoşteam din ce în ce mai bine, îmi dovedea că nu toţi cei care reclamă dreptate sunt capabili să fie drepţi. Chiar şi acolo, numai o mică elită

simţea şi gîndea ca mine. Cît despre cultul frumosului, care era o altă latură a dezrobirii, nu ajungeau pînă la el decît prea puţine individualităţi. Imensa majoritate îl caricaturiza.

Ceva mai tîrziu, descoperindu-mi şi unele aptitudini literare, am nutrit un şi mai mare dispreţ faţă de tot ce nu.se ridică prin nici o virtute morală deasupra comunului.

Totuşi, nici o mîndrie n-a putut să mă depărteze de nevoia profundă ce-o aveam de-a lupta pentru binele omenirii, fără a cărei dezrobire îmi dădeam seama că toate valorile vieţii sunt moarte în ochii omului născut să nu se poată bucura de nimic, în mijlocul unei universale suferinţi.

Iată în ce chip am fost pătruns de acea *lumină nouă*, *a Frumosului şi a Binelui*. Ea avea să mă înalţe în proprii mei ochi, făcîndu-mă să-mi dau seama că puţini oameni sunt atinşi de harul ei. Ea avea să dea un sens vieţii mele, care nu era avidă de bunuri pămînteşti. Ea avea să mă susţie în nenumăratele mele ceasuri de grea cumpănă, cînd, încolţit de mizerie şi sfîrşit de puteri, adesea m-am întrebat dacă Binele şi Frumosul merită atîtea jertfe chinuitoare.

Ea avea să-mi ţie loc de dumnezeire.

Apoi, mult mai tîrziu - după un sfert de veac de aetică conştientă a noii mele religii - viaţa avea să-mi ovedească cu cruzime că credinţa în Dumnezeu nu poate înlocuită cu nimic pămîntesc, oricît ar fi de sublim, că mul murdăreşte cu mîinile tot ce creează cu sufletul, >a chiar că e nevrednic şi de Dumnezeu, adică: *nimic u-l poate salva şi ridica deasupra multelor şi deşertelor evoi trupeşti*.

Ca să ajung la această convingere, drumul calvarului meu a fost presărat la tot pasul, în chip aproape egal, de zdrelitoare cioburi, ca şi de strălucitoare cristale, pe care u le luam drept autentice diamante.

La început, numărul cristalelor a fost covîrşitor. Nu uzeam de cît cuvîntul eroilor. Nu vedeam decît litera rămasă după trecerea martirilor. De pe înălţimea catedrelor e morală şi din inima bibliotecilor, filozofia pozitivă,)redica dezrobitoare, precum şi literatura marilor cre-inţe, formau un singur cor divin, ce umplea văzduhul: *lorie omului ce cultivă Binele şi Frumosul*!

Chiar şi marii reprezentanţi ai religiilor   îşi uneau neori glasul la acest imn, ceea ce mă mişca profund şi mă uta să nu cad cu totul în păcatul acelor luptători pentru reptate care excludeau cu desăvîrşire biserica din sînul ăzuinţelor spre un mai bine pămîntesc.

întreb: ce mai putea dori un om ca mine, mai ales lunci cînd, dispensat de orice efort, te simţi făcut pentru urma această cale? Cugetarea cea mai înaltă venea să onfirme o simţire înnăscută şi s-o călăuzească. Savantul, ribunul şi poetul întindeau mîna adolescentului venit pe urne şi crescut în acel iad al vieţii unde domnesc toate elele: mizeria endemică, ignoranţa, superstiţiile, bruta-itatea, calomnia, crima. îmi era peste putinţă să cred că uterea întunericului e mai mare decît aceea a luminii; ă Binele ar putea să iasă învins din lupta cu Răul, mai es că cel dintîi era îmbrăţişat de tot ce omenirea avea mai distins, ba deţinea uneori chiar şi frînele de con-ducere a popoarelor, pe cînd cel din urmă constituia o ruşine pentru orice om luminat.

E drept că oamenii luminaţi erau foarte puţin numeroşi şi că slava ridicată Frumosului şi Binelui răsuna cele mai adesea în pustiu. Ce importanţă însă putea avea pentru mine? Nu ştiam, eu, de mic copil, că nobleţea sufletească este apanajul unei elite? Esenţialul era să mă ştiu susţinut de această elită a omenirii; şi ele un astfel de sprijin mă încredinţam de cîte ori deschideam o carte, de cîte ori ascultam un tribun.

Şi ce rnîndru, ce fericit în mizeria-mea mă simţeam de această tovărăşie! Unde mai pui că începeam să mînu-iesc condeiul, şi competente îndemnuri mă făceau să întrevăd posibilitatea de-a urca încă o treaptă, cea mai grea, pe scara valorilor intelectuale: treapta pe care stau creatorii de opere literare. Era deci îngăduit fostului băiat de prăvălie, cu patru clase primare, nu numai de-a înţelege perfect pe aceşti creatori, dar chiar şi să ocupe un colţişor în templul artei lor atît de admirate. Nu era deci exclus să ajung într-o zi să-mi unesc şi glasul meu la nobilul cor al celor destinaţi de providenţă să ridice omenirea dinir-o ticăloşie pe care eu o cunoşteam, cum prea puţini gînditori o cunosc din proprie experienţă. Ah, atunci, cu cită sinceritate am să clamez, la rîndu-mi, măreţia'rolului de apostol al umanităţii.

Ce nevoie mai aveam de Dumnezeu? Nu eram eu oare un grăunte de dumnezeieşti năzuinţi?

Chiar şi sfînta mea mamă îmi păru, atunci, mică şi meschină în toate ale ei mărunte preocupări, pe cînd eu pluteam, flămând şi zdrenţuros, în sfera lumilor ce avea să vie. La clădirea primei lumi noi, liberată de materialism, eu însumi poate aveam să fiu fanatic salahor.

Şi într-adevăr, într-o zi minunea s-a înfăptuit, dincolo de cele mai absurde ale mele aşteptări.

Romani Rollancl, ca un alt Moise, cerînd stîncii să izvorească apă, m~a lovit în frunte cu bagheta-i magică, şi mi-a cerut să fac ceva şi mai greu decît e?-a făcut stînca lui Moise: mi-a cerut să scriu într-o limbă în care de~abia bîiguiam de cîţiva ani şi ale cărei legi nu le am învăţat, nici n-am încercat să le învăţ vreodată, ci numai le-am ghicit, pe cît mi-a fost cu putinţă.

Ce a urmat, se ştie. Dintr-o dată am fost azvîrlit în sfera de cugetare şi de acţiune a unei lumi pe care, la început, nici nu îndrăzneam s-o privesc în faţă. Din noroiul existenţei omeneşti, cu un singur salt, m-am pomenit tind de vorbă, de la egal la egal, deseori într-o înălţă-)are intimitate, cu unele din acele rare exemplare umane ătre care veneraţia oamenilor se îndreaptă neprecupeţită.

Atunci, o clipă, speriat de răspunderea ce mi se runca pe umeri, am simţit mîna providenţei ştergmdu-mi udoarea de pe frunte. Acum era momentul să dovedesc elor însetaţi de Bine, de Frumos, de Dreptate, dacă sunt n om ori un simplu parvenit.

Căci două căi mi se deschideau în clipa aceea: una, argă, semănată cu flori,- surîsuri şi belşug; cealaltă, în-ustă, plină de posibile, probabile deznădejdi.

Fără nici o şovăire, am apucat pe aceasta din urmă, are m-a dus într-o prăpastie ni uit mai înfiorătoare decît;>l ce puteam bănui, căci ea m-a despărţit de toată lumea i de cei mai nobili prieteni ai mei, chiar şi de acela căruia datoram noua mea viaţă.

De ce? Răspunsul e simplu: fiindcă, de la început, r.i înţeles rău legile existenţei pămînteşti.

Omul, chiar şi cel de bună credinţă, făgăduieşte mai mult decît poate să ţie. Avîntul lui spre mai bine îi pune un nimb pe frunte, dar el uită că picioarele îi sunt condamnate să rămîie în tină, căci, probabil, nu-i este îngăduit să se identifice cu dumnezeirea, atîta timp cît ţarina îi împovărează sufletul, această scînteie misterioasă care e veşnic în luptă cu răsuflarea iu tec la a existente*, materiale..

Da, astăzi cred în suflet, cum n-am crezut niciodată şi iert fratelui meu, omul, totul, dezleghidu-l de divinele promisiuni pe care mi le-a făcut atunci cînd îl vedeam ele departe, atunci cînd îl auzeam vorbindu-mi din sferele cereşti, cînd nici nu bănuiam că lutul din care e zidit este tot atît de scîrnav ca şi al celui mai din urmă păcătos din suburbia în care am văzut lumina zilei.

Dar ca să ajung Ia această umană înţelegere, a treo iii mai întîi să trec eu însumi prin acele grele încercări din care nici sfinţii nu ies triumfători decît savîrşind cruzimi, împotriva lor înşile şi mai ales împotriva aproapelui. Da, cred că pentru a te devota în întregime dumezeirii, trebuie să întorci, spatele pământeştilor nevoi ale omului şi să-ţi astupi urechile la strigătele lui de ajutor.

N-o ştiam pe atunci. Credeam că putem servi pe Domnul, tocmai devotîndu-ne umilei lui creaturi. Şi înţepe-nindu-mă în postura de judecător al omului superior, i-am cerut să-şi ţie cuvântul dat. El a răspuns prin a-şi întoarce faţa de la mine. Şi lăsîndu-mă singur, redus la propriile mele puteri, mi-a dovedit că nici eu nu sunt mai bun decît dînsul.

Mi-a dovedit că aceeaşi nemernicie ne paşte pe toţ:: că unul îşi calcă cuvîntul fiindcă e împresurat de nevoi materiale, iar altul fiindcă îl roade viermele ambiţiei, dorinţa de strălucire. Şi într-un caz şi într-ai tul, dovada e făcută, că existenţa nu e posibilă decît cu preţul unor nesf îrşite abdicări.

N-am ştiut. Eu am luat drept literă de evanghelie toate idealurile pe care omul le-a proclamat cu cuvinte de foc* asigurîndu-mă că ele pot înlocui chiar şi pe Dumnezeu.

De ce se minte omenirea cu atîta neruşinare? De ce se divinizează nemernica făptură de lut, atribuindu-i-se aptitudini care nu se pot număra printre facultăţile sortite existenţei terestre.

Cîtă dreptate a avut Eclesiastul să spună că totul a vanitate!

Mă uit la ce a rămasdin mine, care am parcurs o cale atît de lungă; un biet om, învins de boală şi strivit de nevoi, după ce ajunsesem acolo unde nu atîrna decît voinţa mea, ca să cleviu şi eu încă un om sătul.

Mă ridic însă cu restul de puteri, de care mai sunt capabil, împotriva materiei robitoare, distrugătoare de suflete.

Deşi astăzi sclav, prizonier al nevoii de piine şi de adăpost, ca cel din urmă dintre nemernici, afirm în acest ceas de supremă sinceritate? că viaţa nu e posibilă fără o credinţă.

Dar care ne mai poate fi azi credinţa, din moment ce noi le-am distrus pe toate, substituindu-ne luminii ce singură era în stare să ne apere de-a cădea în acest abject materialism?

Ce-a mai rămas din năzuinţele care aveau să facă din oameni nişte sfinţi? Cei din alte vremuri se temeau de Dumnezeu şi asta era de-ajuns ca sâ înăbuşe în ei o parte din egoismul care ar fi putut să-i facă şă uite că, fără practica sentimentului de dreptate şi de milă, o comunitate omenească” se transformă într-o comunitate de lupi. Contemporanii noştri, însă, nu numai că au suprimat această frază şi au redus pe Dumnezeu la o simplă parodie bisericească, dar, în mai puţin de o jumătate de ve#c, au nimicit toate valorile morale şi estetice pe care cu atîta emfază le decretaseră valori eterne şi le impuseseră generaţiilor noi.

Astăzi nu mai poate mînca pline într-un stat, nici omul care n-are decît palmele sale, nici acela care n-are decît creierul său, ci numai vicleanul înarmat cu gură mare şi obrăznicie. Acestuia trebuie să ne robim cu toţii. Pe el trebuie să-l servim şi să-l linguşim. El este distribuitorul de pîine şi de aşa-zisele onoruri.

Am avut prilejul să-l cunosc şi eu şi să-l privesc în ochi, după ce boala şi mizeria literară m-au răpus. Şi atunci mi-am dat scama că mai amară pîine decît aceea pe care am mîncat-o între doisprezece şi patruzeci de ani, robind prin porturi şi ateliere, e plinea pe care o soliciţi omului de stat modern, oricare ar fi valoarea ta intelectuală şi morală. El nu ştie să te estimeze decît după numărul voturilor pe care i le aduci, după

capacitatea ta de a-l servi personal, nu ţara al cărui rău servitor este el sau ideea al cărei motor eşti tu.

Am cunoscut şi această umilinţă, mult mai ucigătoare de suflet decît aceea care mi-atingea obrazul cînd, oferind serviciile mele de fotograf ambulant plimbăreţilor de pe *Promenade des Anglais*, o mină parfumată mă respingea dispreţuitor.

Nu e rău că sunt atît de îngenuncheat în clipa în care îmi privesc viaţa de pe muchea unei jumătăţi de veac.

Consider această îngenunchere ca pe cel mai viu document pe care mi-l pute-a trimite cel nepătruns, ca să-mi dovedească uşurinţa cu care m-am condus în viaţă. Căci, după ce am fost unul din avizii ucenici ai creatorilor de false religii, am devenit eu însumi unul din aprigii susţinători ai mincinoaselor valori morale, intelectuale şi estetice, ba chiar am aprobat, un moment, şi am glorificat violenţa, crezînd că disperaţii vieţii vor fi mai buni. în dna în care nimic nu-i va mai împiedica să se gospodar reasca singuri, în toată dreptatea,

Nu sunt mai buni, fiindcă nu se poate face o lume nouă cu oameni vechi. Şi vina mea e cu atît mai mare, cu cît ştiam de mult că aceşti pretinşi aspiranţi la o viaţă morală erau în imensa lor majoritate tot al îi de imorali, tot atît de lacomi de bunuri pămînteşti ca şi vechii stă-pînitori.

Aceasta nu m-a împiedicat să mă mint pe mine însumi şi să urlu în cor cu lupii flămmzi contra celor sătul. Pedeapsa, ia t-o: în ziua în care am răcnit adevărul că numai lupi se ridică la conducerea lumii, de ambele părţi.ale baricadei, golul cel mai complet s-a făcut în jurul sufletului meu, nemairămînîndu-mi altă mîngîiere decît.cuvintele simplei mele mame, care-mi spunea: ,*Maică*} *nimeni nu vine să-ţi lingă buzele*, *cînd îţi sunt amare*, *afară doar de bunul Dumnezeu*”.

Am crezut în posibilitatea înfrăţirii între oameni, şi nu mai cred. Am crezut apoi în minunile progresului teii-incaşi azi văd că ştiinţa e încă o armă împotriva sufletului Iar ia urmă am crezut în atotputernicia binefăcătoare a unui singur om, lăsat să fie stăpînul unui stat, dar ani văzut că stăpînul nu se înconjoară decît de slugi,

Astăzi nu mai e loc pentru gîndirea mea la nici una clin extremele acţiunii sociale, şi nici la mijloc, unde epologiştii tuturor libertăţilor fac o marfă din drepturile omului, închizînd ochii asupra datoriilor lui.

Aşa că toată pregătirea sufletească pe care mi-am lăcut-o de-a lungul întregii mele vieţi, în vederea momentului în care destinul mi-ar fi dat putinţa să fiu folositor aproapelui meu, se prăbuşeşte azi ca un castel de cărţi. Nu numai că nici un fel de ordine socială de azi nu are nevoie de-â astfel de pregătire, dar toate o consideră vuloasă lor, căci în toate guvernează acelaşi om, omul care lucrează numai în sensul intereselor sale personale, trădîndu-le pe ale aproapelui.

Iar dacă felul cum înţeleg eu Frumosul şi Binele, e o glndire caducă pentru timpul meu, o gîndire care nu poate su se traducă prin fapte, atunci ce mai rămîne din tot ee am aşternut pe hîrtie,; sau, mai bine-zis, dintr-o viaţă pe car© am condus-o în aşa fel încît nici altora şi nici mie n-a putut fi folositoare?

*

Niciodată n-am fost aşa de singur, aşa de părăsit. ŞI doar atîta am crezut în iubirea omului de către om!

Acum către cine să-mi îndrept privirile? Nimic nu mă mai poate întoarce ia credinţa mamei mele, dar şi lipsit de orice credinţă rnă simt incapabil de-a lupta cu moartea sufletului meu, care bîjbîie într-un întuneric de nepătruns.